

Отримано: 11 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 28 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 2 листопада 2023 р.

e-mail: annetta000@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7292-1605>ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1684-2811>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-107-110

Щерба О. В., Жукова А. Р. Сучасні підходи та методики до формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови із здобувачами освіти першого рівня вищої освіти у військових закладах освіти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 107–110.

УДК: 378.147:811.111

Щерба Оксана Василівна,
заступник начальника кафедри іноземних мов та військового перекладу,
кандидат політичних наук, доцент,
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Жукова Анна Робертівна,
аспірантка Педагогічного факультету,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
працівник ЗСУ,
викладачка кафедри іноземних мов та військового перекладу,
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИКИ ДО ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ІЗ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ ПЕРШОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У статті розглянуто питання сучасних методів та підходів до формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови із здобувачами освіти першого рівня вищої освіти у військових освітніх закладах. Актуальність заявленої у статті проблеми зумовлена великою необхідністю підготовки нової генерації військових-лідерів, які будуть вільно володіти іноземною мовою, мати добре розвинені лідерські компетентності та будуть готовими до ефективної професійної діяльності в умовах динамічного й мінливого зовнішнього середовища. Особливу увагу у дослідженні приділено опису сучасних підходів, методів, засобів та форм роботи на заняттях з іноземної мови, що сприяють формуванню лідерських компетентностей у здобувачів освіти першого рівня вищої освіти військових освітніх закладів. Основними результатами, які були отримані в межах цього наукового дослідження, варто вважати обґрунтування важливості застосування різноманітних методик та підходів до формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови у військових закладах освіти, а також виокремлення педагогічних умов ефективного використання описаних підходів та методик. Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати становлять важливий внесок у подальший розвиток досліджень, що пов'язані з розглядом проблем формування лідерських компетентностей у контексті занять з іноземної мови із здобувачами освіти першого рівня вищої освіти у військових освітніх закладах.

Ключові слова: лідерство, лідер, лідерські компетентності, здобувачі освіти, заняття з іноземної мови, військові заклади освіти, перший рівень вищої освіти.

Oksana Shcherba,
Candidate of Political Sciences, PhD,
Deputy of Chief of Foreign languages and Military translation department,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy

Anna Zhukova,
Teacher,
Deputy of Chief of Foreign languages and Military translation department,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy

MODERN APPROACHES AND METHODS TO THE FORMATION OF LEADERSHIP COMPETENCES IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES WITH STUDENTS OF THE FIRST LEVEL OF HIGHER EDUCATION IN MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article deals with the issue of modern methods and approaches to the formation of leadership competencies in foreign language classes with students of the first level of higher education in military educational institutions. The relevance of the problem stated in the article is due to the great need to train a new generation of military leaders who will be fluent in a foreign language, have well-developed leadership competencies and be ready for effective professional activity in a dynamic and changing environment. The study pays special attention to the description of modern approaches, methods, means and forms of work in foreign language classes that contribute to the formation of students' leadership competencies in students of the first level of higher education in military educational institutions. The main results obtained in this research are the substantiation of the importance of applying various methods and approaches to the formation of leadership competencies in foreign language classes in military educational institutions, as well as the identification of pedagogical conditions for the effective use of the described approaches and methods. The practical significance of the study lies in the fact that its results make an important contribution to the further development of research related to the problems of developing leadership competencies in the context of foreign language classes with first-level students in military educational institutions.

Keywords: leadership, leader, leadership competencies, students, foreign language classes, military educational institutions, first level of higher education.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; актуальність теми. XXI століття є часом реформ, які спрямовані на зміни в системі освіти відповідно до сучасних та майбутніх потреб суспільства, тому не дивно, що одними із важливих компонентів будь-якого закладу вищої освіти стали

вивчення іноземних мов та формування лідерських компетентностей. Рух нашої країни до НАТО та євроінтеграції, міжнародні навчання та реформи у Збройних Силах України ставлять перед майбутніми військовими низку вимог щодо знання іноземної мови та їх лідерських якостей (Риб'як, 2020). З огляду на це, сучасний військовий заклад освіти повинен надати здобувачам освіти не тільки досконалі уміння, навички, глибокі знання іноземної мови, але й виховати справжніх лідерів, які будуть готові до професійної діяльності та матимуть високорозвинені лідерські компетентності. Таким чином, сучасні вимоги культурних, політичних та соціально-економічних умов життя українського суспільства обумовлюють нагальну потребу у формуванні лідерських компетентностей студентської молоді у військових закладах вищої освіти, зокрема й у процесі викладання іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз низки публікацій та наукової розробленості з проблематики дослідження засвідчив, що проблема лідерства та формування лідерських компетентностей не є новою у сучасній науковій літературі. Різноманітні аспекти зазначеної проблематики представлені у дослідженнях низки вітчизняних науковців, зокрема у розвідках таких дослідників, як С. Калашнікова, Т. Децюк, Т. Люріна, С. Нестуля, Л. Карамушка та ін. Однак попри наявність значної кількості наукових праць, присвячених лідерству й методиці формування лідерських компетентностей, проблема сучасних підходів і методики до формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови у військових закладах освіти залишається поза увагою, що й зумовило вибір нами цієї теми для здійснення дослідження.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Метою презентованого дослідження є аналіз сучасних підходів та методики до формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови у військових закладах освіти. Окреслена мета дослідження зумовлює необхідність виконання наступних завдань: 1) здійснити аналіз наявних підходів та методик до формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови у військових закладах освіти; 2) охарактеризувати особливості процесу розвитку лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови із здобувачами освіти першого рівня вищої освіти у військових освітніх закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сучасному етапі заняття з іноземної мови у закладах вищої освіти є значущим етапом для саморозвитку й самовираження здобувачів вищої освіти, формування лідерських компетентностей та реалізації їх потенційних можливостей.

Аналіз сучасних підходів та методик до формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови із здобувачами освіти першого рівня вищої освіти у військових освітніх закладах засвідчив, що сьогодні доцільно застосовувати особистісно орієнтовану технологію навчання, активні методи навчання іноземних мов та різноманітні інноваційні форми роботи.

Однією з найважливіших технологій навчання на заняттях з іноземної мови у військових освітніх закладах, на наш погляд, є особистісно орієнтована технологія навчання. У ядрі цієї технології перебуває особистість кожного курсанта, її самоцінність і самобутність, саме тому ця технологія є ефективною для формування лідерських компетентностей здобувачів освіти. Вона дає можливість для визначення лідерських якостей курсантів, надає допомогу в реалізації їх потенційних можливостей, недосформованих навичок та умінь.

Окрім того, особистісно орієнтоване навчання має на меті: розвивати індивідуальні пізнавальні здібності кожного здобувача освіти, допомогти їм пізнати й віднайти себе та своє призначення, сформувати в них культуру життєдіяльності, що дає змогу продуктивно будувати своє життя, а також сформувати лідерські компетентності, що є надзвичайно важливими в умовах сьогодення (Березнева, 2022: 16).

Курсанти військових закладів освіти мають особливі потреби у розвитку лідерських компетентностей, адже вони будуть задіяні у складній системі взаємин з підлеглими, в організації їх безпеки та життєдіяльності. У зв'язку з цим, ефективність особистісно орієнтованої освіти великою мірою залежить від правильно вибудованого її змісту, до якого ставлять наступні вимоги:

- навчальний матеріал має забезпечувати виявлення змісту суб'єктивного досвіду здобувача освіти, в тому числі досвіду його попереднього навчання;
- у ході навчання потрібно постійне узгодження досвіду курсантів з науковим змістом здобутих знань;
- виклад знань викладачем повинен бути скерований не тільки на розширення їх обсягу, інтегрування, структурування, узагальнення, але й на постійне перетворення набутого суб'єктивного досвіду кожного курсанта;
- активне стимулювання здобувачів освіти до самоцінної діяльності, можливість саморозвитку, самоосвіти, самовираження;
- конструювання та організація навчального матеріалу у такий спосіб, щоб здобувач освіти самостійно вибирав зміст, форму й вид при виконанні завдань, розв'язуванні різних освітніх задач тощо (Березнева, 2022: 17).

Щодо активних методів навчання на заняттях з іноземної мови у військових освітніх закладах із здобувачами освіти першого рівня вищої освіти, то ці методи навчання передбачають наявність комунікативного й діяльнісного підходів, ігрових елементів, творчого характеру навчального матеріалу й методики викладання, інтерактивності, діалогічності, групової роботи, рефлексії. До таких методів відносять метод проєктів, кейс-метод, презентації, дискусії, сценарії, рольові ігри, «мозковий штурм», навчання «по станціях», створення дерева рішень, розробку портфоліо тощо (Цепко, 2018).

Схарактеризуємо особливості використання таких форм роботи з курсантами військових освітніх закладів. Насамперед слід зазначити, що вони вимагають підготовки спеціальних дидактичних матеріалів, високої майстерності викладача та готовності курсантів до їх реалізації. Також під час використання таких активних методів навчання викладачеві необхідно чітко визначати мету та результат навчання, адже процес перебігу такого заняття обирається курсантами. Окрім того, активні методи передбачають активну взаємодію суб'єктів навчання (Яковенко, 2018: 231).

Далі вважаємо за доцільне розкрити можливості застосування деяких активних методів навчання на заняттях з іноземної мови із здобувачами освіти першого рівня вищої освіти військових освітніх закладів. До прикладу, застосування кейс-методу в освітньому процесі дає змогу розвивати у курсантів дослідницькі, аналітичні, лідерські та комунікативні навички. Аналітичні навички передбачають вміння здобувачів освіти класифікувати, виокремлювати корисну та несуттєву інформацію, здійснювати її аналіз. Практичні навички дають можливість використовувати здобуті знання на практиці.

Лідерські навички дають можливість курсантам йти на ризик, ухвалювати нестандартні й креативні рішення, ефективно діяти у складних ситуаціях, а комунікативні навички забезпечують уміння вести дискусію, наводити аргументи й відстоювати власну думку.

Слід погодитися з О. Хмизовою, яка вважає, що основною метою використання кейс-методу на заняттях з іноземної мови полягає у створенні дискусії іноземною мовою, спонуканні здобувачів освіти формулювати свої думки, відстоювати погляди та аргументувати рішення, здійснювати вибір тощо (Хмизова). Не викликає сумнівів той факт, що перелічені дослідницею вміння є надзвичайно значущими для виховання справжніх лідерів, а тому вважаємо, що наявність у структурі кейс-методу суперечки, дискусії та аргументації ефективно тренує лідерські якості та здібності здобувачів освіти, навчає правил спілкування та роботи із запереченнями.

Метод проєктів дає змогу розвивати творчу думку, спілкування, допомагає розв'язувати проблеми комунікативного характеру, проєктує курсантів на ситуацію успіху, що в майбутньому може стати відправною точкою усвідомленого професійного зростання, самоосвіти та самореалізації, а також сприяє розвитку організаторських навичок, ініціативи, самостійності, що є компонентами лідерських компетентностей (Штельмах).

Більш того, метод проєктів є, на нашу думку, одним з найпрогресивніших для розвитку лідерських компетентностей здобувачів освіти військових освітніх закладів на сучасному етапі, оскільки він забезпечує індивідуально-творчий процес, який потребує від кожного курсанта креативних і оригінальних рішень, у той же час – цей метод є процесом колективної творчості, що виступає засобом їх інтелектуального, соціального та творчого саморозвитку. Уміння приймати оригінальні та креативні рішення, творчість та ініціативність є значущими складовими лідерства та лідерських компетентностей, які можна ефективно формувати за допомогою методу проєктів.

На заняттях з іноземної мови у військових закладах освіти потрібно активно впроваджувати інформаційно-комунікаційні технології, створювати позитивну емоційну атмосферу, даючи можливість кожному курсанту проявити себе та свої здібності, розширити свій лідерський потенціал тощо. Саме цьому активно сприяють технології інтерактивного навчання, суть яких полягає в тому, що освітній процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх здобувачів освіти. Заняття з активним застосуванням таких технологій дають змогу кожному курсанту відчувати свою інтелектуальну спроможність, успішність, навчитися проявляти лідерські здібності, бути демократичним, цілеспрямованим, критично мислити й спілкуватися з людьми (Янковець, 2019).

Слід зауважити, що для формування лідерських компетентностей у здобувачів освіти під час навчання іноземної мови у військових закладах освіти важливо забезпечити такі педагогічні умови:

- необхідно враховувати побажання та інтереси курсантів при визначенні цілей навчання та при виконанні навчальних завдань;
- варто стимулювати самоконтроль здобувачів освіти й бажання корекції навчально-пізнавальних дій;
- спонукати курсантів до постійної самостійної роботи;
- спонукати здобувачів освіти до творчого використання результатів своєї діяльності в колективі однокурсників у позааудиторний час;
- необхідно створювати ситуації успіху;
- потрібно надавати курсантам можливості для вияву ініціативи та їх лідерських можливостей тощо.

Зазначимо, що особливо важливим аспектом формування лідерських компетентностей курсантів на заняттях з іноземної мови є стимулювання їх оцінних суджень та забезпечення ситуації успіху. Формування лідерських компетентностей значною мірою залежить від розвитку у курсантів реального рівня домагань та здатності до об'єктивного самооцінювання. Цьому сприяє ознайомлення курсантів з прийомами й методами самопізнання та самоаналізу, професійними якостями, якими повинен володіти військовослужбовець, і критеріями визначення їх сформованості у себе.

Не менш важливим аспектом є й надання курсантам можливостей для вияву ініціативи, самостійності, лідерських здібностей під час занять з іноземної мови. Це дає змогу розширити та уточнити їхні уявлення про власні індивідуальні особливості та здібності, що сприяє формуванню реалістичного рівня домагань, адекватної самооцінки та власного «Я». Реалізації саме таких можливостей сприяє застосування активних методів і форм організації діяльності курсантів, зокрема сюжетно-рольових та організаційно-ділових ігор, аналізу конкретних ситуацій, дискусій, проблемних методів навчання тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що у наш час формується новий соціальний заказ на підготовку військових фахівців. Сучасне суспільство висуває до них ряд нових вимог, які пов'язані не тільки з високим професійним рівнем, але й з високим рівнем інтелектуального, особистісного, лідерського й культурного потенціалу. За таких умов формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови набувають важливого значення. Саме тому у процесі навчання іноземної мови курсантів військових закладів освіти необхідно використовувати сучасні методи, підходи й форми роботи, які допомагають формувати лідерські компетентності здобувачів освіти й досягти високих результатів у майбутній професійній діяльності. Перспективи подальших досліджень полягають у розкритті специфіки формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови із здобувачами освіти другого рівня вищої освіти у військових освітніх закладах та виявленні засад підготовки військових лідерів в умовах швидкозмінного зовнішнього середовища.

Література:

1. Березнева І. М. Особливості застосування особистісно орієнтованого підходу до навчання іноземної мови курсантів військових ЗВО / І. М. Березнева, Л. С. Філатова // *Від традицій до інновацій в навчанні іноземних мов у закладах вищої освіти*: тези доп. міжвуз. наук.-метод. семінару, Харків, 25. січ. 2022 р. / Нац. акад. Нац. гвардії України. Харків: 2022. С.15–18.
2. Риб'як В. В. Застосування контекстного підходу до викладання англійської мови професійного спрямування у військових закладах вищої освіти. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти*. 2020. №37. С. 89–99.
3. Хмизова О.В. Актуалізація лідерського потенціалу студентської молоді у процесі вивчення іноземних мов за професійним спрямуванням. <http://appspsychology.org.ua/data/jrm/v6/i8/23.pdf> (дата звернення: 10.10.2023).
4. Цепко Т. Застосування інтерактивних технологій у викладанні англійської мови. *Молодь і ринок*. 2018. №12(167). С. 116–120.

5. Штельмах О. В. Метод проєктів у навчанні іноземній мові студентів нефілологічних спеціальностей під час позааудиторної роботи. URL: http://library.sspu.edu.ua/wpcontent/uploads/2018/04/PN_6_32_2013.pdf#page=289 (дата звернення: 10.10.2023).

6. Яковенко Н. В. Сучасні форми роботи на заняттях з іноземної мови у військових закладах вищої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2018. №6. С. 229–232.

7. Янковець А. В., Бец І. О., Янковець О. В. Використання аудіо і відео матеріалів з інтернет-ресурсів для навчання професійно-орієнтованого аудіювання у військових навчальних закладах. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогіка*. 2019. №1. С. 1–12.

References:

1. Berezneva, I. M. (2022). Osoblyvosti zastosuvannya osobystisno oriyentovanoho pidkholu do navchannya inozemnoyi movy kursantiv viys'kovykh ZVO / I. M. Berezneva, L. S. Filatova // *Vid tradytsiy do innovatsiy v navchanni inozemnykh mov u zakladakh vyshchoyi osvity: tezy dop. mizhvuz. nauk.-metod. seminaru*, Kharkiv, 25. sich. 2022 r. / Nats. akad. Nats. hvardiyi Ukrainy. Kharkiv, 15-18.

2. Ryb'yak, V. V. (2020). Zastosuvannya kontekstnoho pidkholu do vykladannya anhliys'koyi movy profesiynoho spryamuvannya u viys'kovykh zakladakh vyshchoyi osvity. *Vykladannya mov u vyshchykh navchal'nykh zakladakh osvity*, 37, 89-99.

3. Khmyzova, O. V. Aktualizatsiya lider's'koho potentsialu students'koyi molodi u protsesi vyvchennya inozemnykh mov za profesiynym spryamuvanniam. URL: <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v6/i8/23.pdf>

4. Tsepko, T. (2018). Zastosuvannya interaktyvnykh tekhnolohiy u vykladanni anhliys'koyi movy. *Molod' i rynek*, 12(167), 116-120.

5. Shtel'makh, O. V. Metod proektiv u navchanni inozemniyi movi studentiv nefilolohichnykh spetsial'nostey pid chas pozaaudytornoji roboty. URL: http://library.sspu.edu.ua/wpcontent/uploads/2018/04/PN_6_32_2013.pdf#page=289

6. Yakovenko, N. V. (2018). Suchasni formy roboty na zanyattiyakh z inozemnoyi movy u viys'kovykh zakladakh vyshchoyi osvity. *Naukovyy chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova*, 6, 229-232.

7. Yankovets', A. V., Bets, I. O., Yankovets', O. V. (2019). Vykorystannya audio i video materialiv z internet-resursiv dlya navchannya profesiyno-oriyentovanoho audiyuvannya u viys'kovykh navchal'nykh zakladakh. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy. Seriya: Pedahohika*, 1, 1-12.